

## Pasakojimais mes ne tik konstruojame, bet ir dekonstruojame savo gyvenimus

“We Not Only Construct but Also Deconstruct  
Our Lives with Stories”

Aušra Jurgutienę kalbina Jūratė Čerškutė

JŪRATĖ ČERŠKUTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/050gfgn67>

[cerskute@liti.lt](mailto:cerskute@liti.lt)

<https://orcid.org/0000-0001-7759-0748>

AUŠRA JURGUTIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/050gfgn67>

[jausra@liti.lt](mailto:jausra@liti.lt)

<https://orcid.org/0000-0003-4676-9889>

2024 metų spalio 18 dieną Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyriaus vadovė prof. habil. dr. Aušra Jurgutienė buvo apdovanojama Lietuvos lyginamosios literatūros asociacijos (LLLA) premija už naujausią monografiją *Dekonstruktinių skaitymų užrašai* (2023) ir už ilgametį teorinio lietuvių literatūrologijos sąmoningumo puoselėjimą. Šia proga Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyriaus mokslininkė dr. Jūratė Čerškutė kalbina literatūrologę ne tik apie dekonstrukciją, bet ir apie visą įdomų jos, literatūros tyrėjos, kelią.

**Received:** 31/11/2024. **Accepted:** 06/12/2024.

Copyright © 2024 Jūratė Čerškutė, Aušra Jurgutienė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

*Jūratė Čerškutė:* Tarp gausybės sveikinimo žodžių gavus LLLA premiją buvo išstartas ir linkėjimas: „Naujų užmojų literatūrinėje komparatyvistikoje!“ Išties, ar yra tokių? Apskritai, kokie dar literatūros teorijos ar komparatyvistikos nuotykiai jus vilioja?

*Aušra Jurgutienė:* Tie vadinamieji mano „nauji užmojai“ yra jau beveik atlikti, nes baigiu rašyti studiją apie lietuvių lyginamosios literatūros istoriją. Matyt, tai bus paskutinis mano nuotykis komparatyvistikoje, kurį paskatino dalyvavimas konferencijoje „Lyginimas Europoje“, surengtoje Prancūzijos Aukštutinio Elzaso universitete Miulūze 2017 m. („Comparison in Europe“, University of Upper-Alsace, Mulhouse, France). Tiesa, šiuo metu dar ruošu leidybai tarptautinį straipsnių rinkinį *Baltic Literature and Empire*, kurį galėtume priskirti regioninei komparatyvistikai. Tačiau labiausiai džiaugiuosi ir dėkoju komisijai, kad Lietuvos lyginamosios literatūros asociacijos premija buvo skirta pora metų instituto leidykloje užsigulėjusiai ir, atrodė, niekam nereikalingai naujausiai mano knygai *Dekonstruktinių skaitymų užrašai* ir apskritai – kad premijos komisijos akiratyje atsirado labai geros naujausios knygos.

*J. Č.:* Aušra, norėtūsi klausti, koks apskritai buvo jūsų kelias į literatūrą? Kodėl pasirinkote literatūros studijas? Ar kiek nors tokį pasirinkimą lėmė lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų figūros?

*A. J.:* Pati pradžia į literatūrą nebuvo labai aiški, nes mokykloje neblogai sekėsi visi dalykai. Iš jų visų literatūra išsiskyrė ne tik tuo, kad sekėsi, bet ir tuo, kad rašydama rašinius patirdavau malonumą, ir dar tuo, kad namuose buvo pilna knygų. Didžiausią įtaką padarė Vilniaus 21-osios vidurinės mokyklos, kurioje mokiausi iki 10 klasės, liuanistė ir klasės auklėtoja Eleonora Žukienė. Baigdama 15-ąją vidurinę mokyklą (dabar Žvėryno gimnazija) ambicijų turėjau įvairiausių, net studijuoti filosofiją, pusę metų lankiau Vilniaus universitete Kristinos Rickevičiūtės paskaitas apie antikinę filosofiją. Tačiau paskutinę akimirką, matyt, suveikus patriotiniam ir praktiškumo instinktui, pasirinkau Vilniaus universitete studijuoti liuanistiką.

*J. Č.:* Į mokslininkės kelią pasukta buvo, regis, neiškart po studijų: į tą laikotarpį įsiterpia darbas „Vagos“ leidykloje ir redagavimo patirtis. Ar tai kaip nors keitė mąstymą apie literatūrą?

A. J. : Mokslininkės kelio pradžia buvo paini ir užsitęsusi, galima sakyti, ją rimčiau pradėjau tik keturiasdešimties. Tačiau pradžių pradžia – studijos VU. Po pirmo kurso, parašiusi darbą apie egzistencinį absurdą ir maištą Juozo Grušo dramoje *Barbora Radvilaitė*, kurią lyginau su Albert'o Camus *Sizifo mitu*, buvau visam laikui atiduota Donatui Saukai rašyti kitus darbus. Gavau laisvę skaityti ir rašyti, ką tik norėjau. Kasmet per studentų mokslo dienų konferencijas skaityti mano pranešimai buvo premijuojami, o diplominių darbų apgyniau iš Antano Miškinio poezijos. Baigusi turėjau visokių juokingų istorijų dėl įsidarbinimo, kurių čia neplėtosiu. Literatūros katedros dėstytojai net rado laisvą vietą Šiaulių universitete ir siūlė savo pagalbą, kad būčiau ten priimta. Bet iš Vilniaus neišvažiauvau, susiradau mokytojos darbą naujai atidarytoje Vilniaus Šeškinės mokykloje. Vis dėlto po poros metų man buvo suteikta galimybė įstoti į Vilniaus universiteto neakivaizdinę aspirantūrą. Tai buvo labai įdomus, tačiau ir sunkus mano gyvenimo metas: dirbau literatūros katedroje asistente, skaičiau kelis dėstomus kursus, rinkau medžiagą ir rašiau disertaciją „Lietuvių neoromantikų estetinės pažiūros“. Tačiau kai katedroje po mano svarstyto darbo (vėliau jį publikavau kaip straipsnį „Neoromantizmo tipologija“) iš katedros vedėjo Vito Areškos gavau ideologinę pastabą, kad turėsiu prirašyti kritiką neoromantikų kūrybai, supratau, kad tai galios ir tolesniam mano darbui. Nenorėdama žaisti ideologinių žaidimų, progai pasitaikius išėjau į „Vagą“, kurioje išdirbau apie dešimt metų. Dabar toks sprendimas gal atrodo juokingai, tarsi „Vagoje“ tos ideologijos būta mažiau... Bet, laimei, patekau ne į kritikos, o į poezijos redakciją, ir buvau pasiryžusi, kaip ir kiti mano kolegos, kuo mažiau dirbti komunizmo statybos labui. Poezija cenzūros kontroliuojamoje visuomenėje išgyveno savo renesansą – joje buvo daugiausia kūrybinio maišto, tikrumo ir net laisvės iliuzijos. Leidykloje buvo išgyventa daug smagių dienų ir būta įvairiausių patirčių. Atskiro prisiminimo gal vertas mano priėmimas į „Vagą“. Vyriausiasis jos redaktorius Juozas Stepšys surengė man savotišką egzaminą – davė parašyti vidinę recenziją jo paties sustabdytam (tada to nežinojau) Aldonos Puišytės poemų rankraščiu. Nujausdama, kad iš manęs laukiama ideologinės kritikos, įvertinime jos nerašiau, nes buvau tvirtai apsisprendusi to niekada nedaryti. Mane priėmė, tačiau po to davė paskaityti jo subraukytą Puišytės rankraštį – pavyzdį, kaip redaktoriui reikia dirbti. Gal ir nujausdamas, kad niekada taip nedirbsiu, bet aiškiai parodydamas, kad darbas bus kontroliuojamas. Vėliau Stepšio paprašyta parašiau ginamąją recenziją apie Gintaro Patacko, puolamo skaitytojų

laiškuose, poeziją, o kai ji buvo išspausdinta, prie savo pavardės radau Stepšio ranka prirašytą keistą titulą „literatūrologė“. Gyvenome siurrealiais pokerio lošimo laikais. Regis, pristigau jėgos baigti savo akademinį darbą, pasitraukiau į ramesnį šeimyninį gyvenimą ir perėjau į literatūros oficiančių kategoriją, kaip kai kurie įsilinksminę rašytojai mėgdavo vadinti leidyklos redaktores.

*J. Č.:* Lietuvių literatūros ir tautosakos institute pradėjote dirbti 1995 m. Jei neklystu, „atviliojo“ Vytautas Kubilius, ir, regis, dėl temos – tai vis dėlto sakykite, kodėl tie (neo)romantikai? Apskritai, kodėl romantizmas?

*A. J.:* Atkūrus nepriklausomybę, viskas pasikeitė ir aplink, ir mano gyvenime. Pasidarė įdomu dirbti „Vagoje“ – buvo leidžiamos išveivų knygos, partizanų dainų rinkiniai. Redaktorės darbą pradėjau nuo komunistinei ideologijai nepavojingiausio Vacio Reimerio rankraščio, o baigiau – kartu su Živile Ramoškaite spaudai parengdama „Sušaudytas dainas“. Keitėsi leidybos rinka, iš valstybinės tapo privati, pradėjo rasti naujų leidyklų, po kurias pasklido daugelis bendradarbių. Vaidoto Žuko pakviesta ėmiau dirbti redaktore ir kultūros laidų rengėja Lietuvos radijo „Mažojoje studijoje“ (teko kalbinti Eugeniją Stravinskienę, Sigitą Gedą, Kazį Bradūną, Henriką Nagį ir kt.). Rytinėms laidoms išverčiau nuolat sovietų sąjungoje persekioto ir 1990 m. nužudyto stačiatikių dvasininko Aleksandro Menio komentarus Apokalipsei, kuriuos išviliojusi privačios leidyklos leidėja pasirašė savo pavarde. Socializmui pereinant į kapitalizmą, sudrumstoje visuomenėje padaugėjo sukčiavimo ir net smurto, ne tik naujų galimybių. Lietuvių literatūros ir kalbos institutas išsiplėtė, buvo padalytas į du institutus, jame atsirado daugiau darbo vietų. Nepamirštamasis buvo pats pirmasis Algio Samulionio kvietimas ateiti į jo skyrių dirbti – su juo kalbantis „Vagos“ Rotundo gatvės sename pastate buvo praleista viena įdomiausių popiečių gyvenime. Malonus buvo Donato Saukos raginimas grįžti prie buvusio darbo ir svarstymus užbaigęs jo draugo Kubiliaus skambutis. Dabar jau be jokios ideologijos norėjau kuo greičiau užbaigti rašyti apie lietuvių neoromantizmą. Minčių apie jį buvau prikaupusi, tačiau jas jau cenzūravo laikas: buvo svarbu kuo greičiau knygą parašyti dabar, kad nepavirstų visiška seniena. Nes romantizmas man buvo svarbus ne tik kaip istorinis reiškiny, bet ir kaip sovietmečiu legitimizuota antirealizmo estetika, su tokia mintimi savaip tipenau iš paskos Kubiliui. Tačiau dėl paties neoromantizmo iš pradžių būta nemažų

neaiškumų. Prieš 50 metų, kai buvo švenčiamas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 100 metų jubiliejus, pasirodė labai daug gerų straipsnių apie jį, kuriuose dažnokai šmėžavo ir tas neoromantizmas. Būtent iš ten atsirado mano susidomėjimas. Todėl, kai studijų metu buvau nusiųsta rašyti darbų pas Sauką ir kai Sauka manęs paklausė, apie ką norėčiau rašyti, jau turėjau aiškų atsakymą – apie neoromantikų kūrybą. Bet kaip aš nustebau, kai gavau jo pasiūlymą – rašyti apie Antano Miškinio man tuomet nežinomą rinkinį *Varnos prie plento* (1935), sutikite, mažai ką bendra turintį su Čiurlionio kosminiais miražais (ar su simbolistiniais peizažais, Krėvės legendomis, Vydūno dramų mistika ir pan.). Vėliau rašydama apie lietuvių neoromantizmą jaučiau didžiausią intrigą suvienyti šias dvi skirtingas – ikiavangardinės čiurlioniškos ir postavangardinės miškiniškos – neoromantinės kūrybos bangas.

J. Č.: Kada ir kaip akiratyje atsидūrė literatūros teorijos? Kuo jos sudomino?

A. J.: Kai atidaviau uždelstą skolą – monografiją apie neoromantizmą *Neoromantizmas - iš pasiūlgimo: Lietuvių neoromantizmo pradininkų estetinė mintis* (1998), labai natūraliai atsirado dėmesys teorijoms. Matyt, į jas nuvedė išsamiai išstudijuota romantikų estetika ir kūryba, nuo dažno skaitymo sutrinti *Grožio kontūrai: XX a. Vakarų Europos ir JAV estetikos antologija* (1980), kitos lietuvių filosofų išleistos ontologijos ir istorijos, vėliau pamėgtos Michailo Bachtino knygos. Juozo Girdzijausko skaityto estetikos istorijos kurso užrašų, kurie prieš egzaminą intensyviai funkcionavo tarp kursiokių, pradžią laikau didžiausia savo netektimi. Kubiliaus, kaip naujai leidžiamos Lietuvių literatūros enciklopedijos redaktoriaus ir koordinatoriaus, beveik visos man rašyti paskirtos temos buvo iš estetikos srities, vėliau gavau Juozo Mureikos kvietimą prisidėti ir prie rašomos *Estetikos enciklopedijos*. Vytauto Didžiojo universitete pradėjau dėstyti neoromantizmo kursą, Vilniaus pedagoginiame ir Klaipėdos universitetuose man pasiūlė literatūros teorijos kursus. Verktinai reikėjo jiems vadovėlio, nes pagal Marijaus Šidlausko išverstą Terry Eagletono vadovėlį, nors ir įdomiai parašytą, atsakinėjantys silpnesni studentai pažodžiui atkartodavo marksistinę literatūros teorijų kritiką (nuo vilko bėgta, ant meškos pataikyta?).

J. Č.: Kaip gimė mintis parengti kol kas vienintelį lietuvišką XX a. literatūros teorijų vadovėlį ir teorinių tekstų chrestomatijas?

A. J.: Lietuvoje atsidarius durims į laisvę, teorijos atsirado iš didelio smalsumo joms ir praktinio poreikio. Neseniai Lietuvių literatūros ir tautosakos institute viešėjęs Paulius Subačius vadovėlį *XX amžiaus literatūros teorijos* (2006) ir jo priedus gražiai susiejo su institute anksčiau išleista *Literatūros teorijos apybraiža* (1982). Tai pratęsiant, dar galima jį sieti ir su ne institute išleistomis Vandos Zaborskaitės knygomis *Literatūros mokslo įvadas* (1982), *Poetika ir literatūros estetika* (1978–1989) ar dar anksčiau išleista Vosyliaus Sezamano *Estetika* (1970) ir kt. Remiant Atviros Lietuvos Fondui 2000 m. teko stažuotis Oksfordo universitete, ten prisirinkau daugybę geros medžiagos literatūros teorijų vadovėliams. O Lietuvoje ši mintis sulaukė daugelio kolegų palaikymo. Entuziazmo buvo, ir dėl to didesnio vargo vargti nereikėjo. Ką tik kviečiau, be kelių išimčių, visi sutiko tokį vadovėlį rašyti ir priedus jam versti. Džiaugiausi, kad pavyko darbui sutelkti skirtingų institucijų puikius specialistus. Teorinių tekstų vertimai ir jų redagavimas – katorgiškas darbas, esu be galo dėkinga vertėjoms ir talentingai redaktorei Donatai Linčiuvienei. Jei ne visi nuostabūs kartu dirbę žmonės, nieko nebūtų buvę. Kitas reikalas, kai reikėjo tą sumanymą realizuoti, laikytis nustatytų terminų, rašyti daug laiko atėmusius LMT projektus ir ataskaitas, pasiekti reikiamą tekstų kokybę. Va, čia jau prireikė ir gerų nervų, ir organizatorės gabumų. Viskas atsirado iš entuziazmo, smalsumo, noro įdomiau gyventi ir ką nors konkrečiau naudingo nuveikti. Po stagnacinio nuobodulio likimas padovanojo aktyvų atsinaujinančios kultūros laikotarpį, dirbti buvo labai smagu.

J.Č.: Kaip dabar retrospektyviai atrodo šitas visas triūsas? Ryžtumėtės pakartot?

A. J.: Laikas bėgo ir nubėgo, kaip dainoje dainuojama, nieko pakartoti neįmanoma. Paradoksas man buvo, kad, kai visi teorijų tomiai buvo išleisti, Vilniaus pedagoginis universitetas – Lietuvos edukologijos universitetas – buvo uždarytas, ir praktiškai parengtais tomiais man pačiai su studentais pasinaudoti neteko. O kaip retrospektyviai jie dabar atrodo, būtų įdomu ir man pačiai sužinoti. Noriu tikėti, kad tai dar turi šiokios tokios naudos. Labai blogai, kad šio leidybinio projekto nepratęsė kitas ambicingesnis projektas – geriausios teorinės literatūros vertimų į lietuvių kalbą leidyba. Svajonių ir projektinių sumanymų būta, bet nei LLTI, nei jokia kita akademinė institucija šito reikalingo ir sunkaus darbo daryti nesiėmė.

J. Č.: Kaip dėmesio centre atsidūrė dekonstrukcija?

A. J.: Dėmesys dekonstrukcijai atsirado ne tik kartu su bendru dėmesiu literatūros teorijoms, bet ir paradoksaliai susipynęs su mano asmeniniais akademiniais išgyvenimais. Dar prieš tai buvau parašiusi tokį nemažą darbą *Literatūros suvokimo menas: hermeneutikos tradicija* (2013). Jame užsimojau išsiaiškinti, kokią vietą teorijų žemėlapyje užima literatūros hermeneutika – jos ištakos Antikoje, sąsajos su teologine hermeneutika, kaip vėliau Friedricho Schleiermacherio, Wilhelmo Dilthey'aus, Martino Heidegerio ir Hanso Georgo Gadamerio darbų praturtinta susiformavo psichologinė, neokantiška ir fenomenologinė literatūros kritikos tradicija ir įvairios Ženevos, Ciuricho, Konstancos ir JAV skaitytojo atsako literatūros mokyklos. Įdomu buvo pristatyti svarbiausius Richardo E. Palmerio, Erico Donaldo Hircho, Péterio Szondi, Georges'o Poulet, Emilio Staigerio, Wolfgango Iserio, Hanso Roberto Jausso ir Stanley'io Fisho darbus, žymiai paveikusius XX a. literatūros supratimą ir interpretacijas. Arūnas Sverdiolas savo knygoje buvo aprašęs filosofinę hermeneutikos problematiką, o man norėjosi ją labiau susieti su literatūros kūrinio interpretavimo problemomis. Gal ir ne viskas pavyko, kaip norėta, tačiau iš šios knygos VU doktorantūros studijoms pasiūlytas egzaminas iki šiol sulaukia nemažai susidomėjusiųjų. Ją rašydama maniau, kad visais rakursais išplėtota ir parodyta hermeneutinė mintis, teksto supratimą lyginanti su pokalbio galimybe, galėtų būti labai naudinga šiuolaikiniam literatūros mokymui ir studijoms. Man atrodė, kad hermeneutikoje aktualizuota susikalbėjimo problema verta ir didesnio apmąstymo, nes yra svarbi kiekvieno iš mūsų gyvenime ir labai reikalinga nesaugiame dabarties pasaulyje. Bet kartu vis labiau stiprėjo ir abejonė ar net nusivylimas minėta hermeneutine iliuzija apie susikalbėjimo galimybę. Ar išmintingiausias dialogų teorijos pajėgios mūsų įtampų pasaulyje padidinti santarvės galimybę? Tarsi susikalbame dar nereiškia, kad išties susikalbame, kad galime išeiti iš savo vienišumo, kad galime savo gyvenimus „tikrai“ užrašyti, o tekstus „teisingai“ perskaityti. Kas ir kodėl hermeneutines intencijas stabdo? Dekonstruktinė kritika literatūros fenomenologijai ir hermeneutikai, kviečianti atidžiau patikrinti jos veikimo ribas, ėmė darytis vis artimesnė.

J. Č.: Ar nebuvo taip, kad ją priartino romantizmas ir Paulio de Mano kritika?

A. J.: Daugiausia skaičiau Jacques'o Derrida ir Paulio de Mano knygas ir straipsnius. Juos skaitydama net nustebau suradusi nemažai man neblogai pažįstamos romantikų kūrybos ir tos kūrybos dekonstrukcinio perrašymo. Romantizmas jiems buvo svarbus tuo, kad jo estetikoje ir kūryboje jie matė šiuolaikinės literatūros pradžią. Žavėjauisi jų kalbos, filosofijos ir literatūros sankabomis, nors pasiutusiai vargdavau su programiškai aiškumo vengiančiu, barokiškai figūratyviu jų stiliumi.

J. Č.: Kuo patraukė dekonstrukcinis tekstų perskaitymas? Įtarumo hermeneutika ar nuotykių pažadu? Arba, asmeniškai klausiant, kam pririekė tos dekonstrukcijos ir ką ji, po trijų bandymų aiškintis, kas ji yra / nėra, jums reiškia?

A. J.: Aiškintis rašymo ir skaitymo dekonstrukcinę teoriją, kuri visiems mūsų metafiziniais aiškinimosi įpročiams programiškai nori padaryti galą, buvo tikrai nemenkas iššūkis ar nuotykis. Iš pradžių dekonstrukcijai suprasti didelį poveikį padarė Gayatri Chakravorty Spivak įžanga, parašyta jos išverčiai Derrida *Of Grammatology*, ir Jonathano Cullerio knyga apie dekonstrukciją (nors esu perkaičiusi nemažai ir kitų dekonstrukcijos komentatorių). Jos išmokė skaityti dekonstrukcinius tekstus, griaunančius alternatyviai taip arba ne konstrukcija pagrįstus mūsų pasakojimus, nesitikint iš semantinių priešybių išgauti jokios teisingiausios jų sintezės ir harmonijos, o atveriančius nesibaigiančio žaismo performansą (*différance*). Minėtoje Derrida knygoje radau kvietimą dekonstruoti esaties paprastumą atmetant visus vienareikšmius atsakymus. Tokia mintis man pasirodė patraukli lietuvių klasikų poezijai analizuoti (Maironio, Jono Aisčio, Marcelijaus Martinaičio). Kuo daugiau skaičiau amerikiečių teoretikus, tuo aiškiau mačiau ir kitą labai svarbų dalyką: dekonstrukcijos bendras teorinis knygoje ir enciklopedijose išdėstytas pavidalas gyvybės įgauna tik suasmenintas ir sukonkretintas. Net ryškiausi Jeilio mokyklos teoretikai ją plėtojo labai kūrybiškai ir savitai, tai paradoksaliai suvokdami kaip svarbiausią savo rašymo nuostatą. Tokio kūrybiškumo ir asmeninio atsakingumo jau nevengiau ir aš, paskutinį kartą prie šito grįždama su rašoma knyga *Dekonstrukcinių skaitymų užrašai*. Dėmesys joje skirtas pagrindiniam objektui – pasirinktų tekstų dekonstrukciniam perskaitymui, bet užrašai yra mano su visa mane paveikusia vietine akademinė ir literatūrine tradicija. Dekonstrukcija rezonavo mano pasaulėjautą, o aš jai savo tekstais suteikiau naują gyvybingumą lietuviškoje tradicijoje.



J. Č.: Kokie rašymo ir literatūros paradoksai išryškėjo skaitant literatūrą dekonstrukciškai?

A. J.: Galima net sakyti, kad iš paradoksų, iš nesuderinamų priešingybių žaismo dekonstrukcija semiasi sau gyvybės. Pirmasis paradoksas – netikėk savaiminiu teksto aiškumu. Kad ir mažučio, iš mokyklos laikų mums gerai žinomo Maironio eilėraščio „Pavasaris“. Man patiko, kai per radijo laidą *Paskutinis sakiny*s jo perskaitymą palydėjo džiugesį dar labiau sustiprinusi pavasariinių garsų melodija. Sustiprintas pavasarinio džiaugsmo efektas tik dar labiau įsiūbuoja jo dekonstravimo judesį. Rašytojui svarbu skaitytoją užburti teksto magija. Kritikui empatijos neužtenka, jam svarbu teksto magiją labiau suprasti ar net įtarti. Ypač paradoksaliaje interpretacinėje padėtyje atsiduria klasika – tarsi ji geriausiai pažįstama arba viskas geriausių kritikų apie ją jau yra pasakyta. Prasmės laukas išplėstas, telieka jį išmokti ir pagarbiai kartoti, tačiau taip prarandamas autentiškumo santykis su ja. O ieškant autentiškesnio santykio, reikia rasti jėgos pasipriešinti tradicijai, kad Maironio eilėraštyje pavasario peizažą pamatytume keistai suerotintą ir išgirstume jau liūdnei suskambančią tariamąja nuosaka užrašytą frazę „vien meilę norėtum dainuoti“. Iškilusiais dekonstrukciniais klausimais nesiekiau pavasario džiaugsmo visai paneigti (saulė prašvito), tačiau siekiau išgirsti jame ir kitokį balsą, parodyti rafinuotai sudėtingą eilėraščio turinį ir raišką. Geriausia Maironio lyrika, manau, to nusipelno. Dekadentus kritikavęs, bet savo poezijos (ypač penktame *Pavasario balsų* leidime) nuo rafinuoto dekadentinio liūdnumo ir stilizacijos neapsaugojęs poetas.

JČ: Dekonstruktinis / dekonstruojantis tekstų skaitymas nėra lengviausias, kokių sunkumų teko patirti ar – pakliūti į aklavietes? O gal būta tik atradimo džiaugsmų?

A. J.: Dekonstruktinis teksto skaitymas, kaip ir bet kokio kito pobūdžio skaitymas, jei tik nėra mėgdžiojantis, o atliktas autentiškai, nėra lengvas dalykas. Man smagu pasukti galvą ir surasti keistų dalykų gerai žinomame tekste. Tikrą atradimo džiaugsmą atnešė kitoks Martinaičio „Ašara, dar tau anksti“, Aisčio „Man tave“ ar nuolat dominusios Viljamo Šekspyro dramos „Lyras“ perskaitymas. Bet joks naujų dalykų ieškojimas nėra apsaugotas nuo aklavietės jausmo. Tenka labai daug dirbti ir perrašinėti, kad tas kuriamas interpretacinis kitoniškumas pirmiausia įtikintų mane pačią, o paskui ir kitus. Bet ir tą kitonišką arba autentišką

kampą surasti nėra lengva. Jo nesuradus, palieki vieną tekstą ir eini prie kito. Mes gyvename klišių, kurias perimame ir atkartojame nė nesusimąstydami, perpildytame pasaulyje. Dekonstrukcija paskelbė karą interpretavimo klišėms, joje iš naujo aktualizuota rašymo, neatskiriama nuo gyvenimo, (ne)autentiškumo problema, man atrodo, yra labai svarbi. Be to, mums įprastų atradimo džiaugsmų dekonstrukcinėje interpretavimų tradicijoje net neturėtų būti, nes ji randasi iš egzistencialistų minties, kad žmogaus gyvenimas yra nenusisekęs žygis prieš mirtį – „išnyksiu kaip dūmas,/ neblaškomas vėjo“. Ji ateina su sava žinia, kad susireikšminusiam didžiajam „gamtos valdovui“, pasiruošusiam pažinti ir užvaldyti visą pasaulį, vertėtų nusiimti karūną ir įgyti daugiau kuklumo ir proto blaivumo, o drauge su tuo ir gyvenimiško žaismingumo. Pasakojimais mes iš nestojančios laiko tėkmės išgriebiame savo gyvenimus, kad juos įprasmintume ir save geriau suprastume ir kad iš nuolatinių praradimų tamsos išsižiebusi ironija juos suardytų, o mes juos ir vėl sifiziskai pradėtume iš naujo.

*J. Č.:* Kadaisė, mano disertacijos rašymo ir dekonstrukcijos aiškinimosi įkarštyje, esame įsikalbėjusios apie tą 1968-ųjų fenomeną, kai Vakarų pasaulis tarsi pasuko kita kryptimi. Prisimenu jūsų išsitarimą, kad norėtusi panagrinėti tą laiką – gal kažkiek to laiko nagrinėjimo simuliakrą sukūrė domėjimasis dekonstrukcija, kurios proveržį ir žymėtą tas pats laikas?

*A. J.:* Prisimenu mūsų pokalbius. Taip, XX amžiaus 7-asis dešimtmetis Vakarų kultūroje buvo ypatingas visų menų eksperimentavimo ir klestėjimo laikas. Naujojo prancūzų romano (Alaino Robbe-Grillet, Samuelio Becketto, Nathalie Sarraute, Marguerite'os Duras, Claude'o Mauriaco) ir naujosios Lotynų Amerikos prozos (Jorge Luis Borgeso, Gabriele García Márquezo, Julio Cortazaro), minimalistinės ir postmodernios muzikos (Philipo Glasso, Johno Cage'o, Arvo Pärto), naujosios kinematografijos (Michelangelo Antonioni, Ingmaro Bergmano, Jeano-Luco Godard, François Truffaut, Agnès Varda) laikas. Iš jo išriedėjo ir dekonstrukcija, savo ryškiausią formą įgavusi Jeilio universitete. Tas laikas buvo stipriai paženklintas ir Paryžiaus studentų sukilimo numalšinimo, po kurio revoliucinį karštį perėmusi ir realizavusi kaip akademinį maištą iškilo galinga literatūros teorijų banga. Nors sovietmečiu visa tai buvo nelengvai pasiekama, bet pro nesandarios Berlyno sienos plyšius prasprūdę to atšvaitai formavo mano ir mano kartos meninį skonį, gal net kultūrinį ir socialinį elgesį.

J. Č.: Jūsų knygos apie literatūrinę dekonstrukciją – *Dekonstrukcija* (mokymo priemonė literatūros teorijų kursui, 2003) ir *Dekonstruktinių skaitymų užrašai* (2023) – yra vienintelės knygos lietuvių kalba apie dekonstrukciją. Kaip atrodo, kodėl ji neįsigalėjo Lietuvoje?

A. J.: Nežinau, gal kad buvo svetimiausia? Apie jos svetimumą moksliniam komunizmui nėra ko nė kalbėti. Bet ir jos visokie racionalumo ironizavimai nuolat per vargus ir labai rimtai steigiamai lietuviškai kultūrai nėra labai artimi. Lietuviškai tradicijai artimesnės autoritetą išlaikiusio Vytauto Kavolio skaidrios mintys apie „neaiškumo patologijas“, susietas su „brutaliu romantizmu“ ir su „normalybės negacija“. Viena mano doktorantė, visai gerai įpusėjusi rašyti apie lietuvių postdramą, negalėdama susitaikyti su jos temai svarbiais, bet ją erzinusiais dekonstrukciniais išvedžiojimais, keitė darbo temą. Pati irgi išlaikė korektišką atstumą su dekonstrukcija. Viena, dekonstrukcinės tradicijos pratęsimas pareikalauja labai daug nematomo ir tylaus darbo – plataus tarpdisciplininio akademinio ir kultūrinio akiračio, reikalingo skaityti sunkius tekstus. Šiuo metu tai tampa prabanga, kai įstaigų darbas (su mūsų uždariais) matuojamas kiekybiniais kriterijais. Antra, prireikia įžūlumo ir jėgos susigrumti su tradicijoje įsitvirtinusiomis interpretacijomis. Trečia, būtinas minėtas asmeninis kontaktas su dekonstrukcinėmis nuostatomis, kurių reikia tik pačiam susirasti. Todėl ekskliuzyvinis dekonstrukcinis rašymo būdas nė negali plačiai įsigalėti, svarbu, kad jis atveria eksperimentinę mąstymo ir rašymo erdvę. Vis dėlto savo knygoje bandžiau sudėlioti lietuvišką dekonstrukcinio rašymo mozaiką. Ji dar galėtų būti papildyta naujais dalykais. Jai artimi savo keistumu iš bendro lietuvių romanų fono iškrintantys, kalba ir pasakojimu eksperimentuojantys romanai – Tomo Vaisetos *Ch.* ir Andriaus Jakučiūno *Lalagė*. Dekonstruktijos tema, kaip gerai Jūs pati žinote, atsiranda ir Ričardo Gavelio romanuose – ją įdėmiau aptarti irgi vertėtų. Manau, Lietuvon atėjusi dekonstrukcijos dvasia tyliai dirba savo darbą, rašymo problemos akcentu suartindama literatūros kritiką su literatūra. Gal man pačiai pristigo jos apaštalavimo dvasios, per vėlai su ja susitikus? Šį klausimą ir sau, Jūrate, galėtumėte adresuoti, – kas stabdo labiau į ją gilintis?

J. Č.: Neįsigalėjo dekonstrukcija ir pasaulyje, ypač po de Mano, Derrida, Hillis Millerio mirties. Atrodo, kad tai buvo teorija, stipriai susijusi su ją kūrusiomis

asmenybėmis. Kita vertus, pastaraisiais metais daugelis apskritai kalba apie literatūros teorijų krizę. Kaip Jums atrodo dabarties situacija?

A. J.: Viskas šiame pasaulyje laikina – laiko atnešta ir nunešta. Literatūrų teorijų skeptikai jas visada vadindavo tik akademinės mados reiškiniu, ir gal jie nebuvė visai neteisūs? Dekonstrucija tapo neatskiriama postmodernizmo mintimi ir dalimi, o jos poveikis ryškus net popkultūroje, jei prisimintume kad ir Woody’o Alleno filmą *Deconstructing Harry* (1997). JAV yra išleista įdomių knygų apie dekonstrukciją, tiriamas gausus jūsų minėtų teoretikų palikimas, vyksta konferencijos. Negerai, kad su visu tuo neturime glaudesnių ryšių. Kryželių su jumis ant dekonstrukcijos kapo statyčiau, jei matytume su ja nueinančias ir visas kitas literatūros teorijas. O literatūros teorijų krizė, sutinku, neabejotinai yra, ją daug kas pripažįsta, pati dekonstrukcija savo „nihilizmu“ pervertintam struktūralistų teoretizavimui padėjo jai ateiti. Net Terry Eagletonas nustebino neseniai *London Review of Books* pasirodžiusiu savo straipsniu „The Excitement of the Stuff“ (2024), kuriame neįprastai nostalgiskai aptarė Frederico Jamesono paskutinę knygą *The Years of Theory* (2024), visas literatūros teorijas joje pavadindamas nenusisėkusių Paryžiaus studentų sukilimo pomirtiniu gyvenimu... Bet kultūros istorijoje vyksta ir saviti laikui nepavaldūs dalykai: jos pamatan nusėda ir išlieka skirtingi kultūrinės atminties sluoksniai. Niekam ne nauji, kad individualūs įvykiai neįsivaizduojami be tradicijos poveikio. Kad ir kokie jie būtų reikšmingi ir vertingi, bet, praradę ryšį su tradicija, jie negali turėti jokios savo ateities perspektyvos kaip kitiems nesuprantami ir svetimi. Derrida ir de Manas, savo darbuose dekonstruodami tradicijos ir originalumo bei praeities ir dabarties opoziciją, kviečia įdėmiau apgalvoti jų tarpusavio sąlytį kaip laiko labirintuose vykstantį nesustabdomą dalijimosi individualiu tekstu procesą. Anot jų, naujoji literatūros istorija ir turėtų būti skirta tokiam tekstų dalijimosi procesui, kuriame modernybė negali būti atskirta nuo istorijos, parodyti. Akademinėje rinkoje pastebiu vėl padidėjusį dėmesį istoriniams literatūros tyrimams, tačiau, aišku, buvusių teorijų modernizuotiems.

J. Č.: Galvojant apie dekonstrukcinį skaitymą kaip klausimų kėlimą, vis labiau ima atrodyti, kad dabarties laikais klausimai nebekeliami. Literatūros kūriniai vis dažniau regisi kaip tam tikros temos, emocijos ar netgi traumos iliustracija ar autentiškas iš(si)pažinimas. Viskas po truputį niveliuojasi, probėgšmais sekdamas naujos anglakalbės literatūros – tiek originalios, tiek verstinės – srautus vis

labiau pričiumpu save galvojant, kad vienodėja ne tik viršeliai ar knygų aprašymai, bet ir patys pasakojimai, nesvarbu, kokia kalba būtų parašyti. Kaip jums atrodo šiuolaikinės literatūros, o kartu ir jos kritikos situacija?

*A. J.:* Visiškai panašiai ir man atrodo, galiu tik pritarti tam, ką pasakėte. Būtent dėl to vis dar norėčiau manyti, kad savo provokatyvumu ir ekscentrika dekonstrukciniai skaitymai ir rašymai galėtų šiame vienodėjančiame pasaulyje šį bei tą išjudinti. Menas klausti nuo vaikiško smalsumo iki nemandagaus įžūlumo yra labai svarbus vaistas nuo visuomenės merkantiliškumo, pramogų kultūros rutinos ar tiesiog nuo tingėjimo galvoti. Tokio meno klausti turėtų būti kuo daugiau jau mūsų mokyklose.